

महाराष्ट्रातील पोलीस प्रशासन

महाराष्ट्र राज्याची कायदा व सुव्यवस्था राखणारी संस्था हि महाराष्ट्र पोलीस आहे. 11 पोलीस आयुक्तालये व 36 जिल्हा पोलीसदलांसोबत महाराष्ट्र पोलीस हे देशातील सर्वात मोठे पोलीसदलां पैकी एक दल आहे. महाराष्ट्र पोलिसांचे मनुष्यबळ सुमारे 2,00,000 पेक्षा अधिक आहे. महाराष्ट्र पोलिसांचे मुख्यालय मुंबई येथे आहे. महाराष्ट्र हे भारतीय प्रजासत्ताकातील तिसरे सर्वात मोठे राज्य असून महाराष्ट्रातील पोलीस दल देशातील सर्वात मोठ्या पोलीस दलातील एक आहे. मोठ्या शहरात पोलिसांच्या कामकाजासाठी महाराष्ट्रात आयुक्तालय पध्दतीचा स्विकार करण्यात आला आहे. महाराष्ट्र पोलीसांचे ब्रीदवाक्य “सद्रक्षणाय खलनिग्रहणाय” हे आहे. याचा अर्थ असा की, सज्जनांचे रक्षण करण्यास आणि दुर्जनांवर नियंत्रण ठेवून त्यांचा नायनाट करण्यास महाराष्ट्र पोलीस कटीबद्ध आहेत. महाराष्ट्र पोलीसांचे प्रमुख पोलीस महासंचालक हे असून राज्याचे पोलीस मुख्यालय मुंबई येथे आहे. संघ लोकसेवा आयोग, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगमार्फत महाराष्ट्र राज्य पोलीस खात्यांतर्गत वरिष्ठ अधिकारी निवडल्या जातात. तर पोलीस भरती प्रक्रिया शिपाई व तत्सम पदांसाठी वेळोवेळी राबविल्या जाते.

महाराष्ट्र पोलीस विभागाचे विशेष पथके

1. राज्य गुप्तचर विभाग
2. गुन्हे अन्वेषण विभाग (CID), पुणे
3. दहशतवाद विरोधी पथक (एटीएस)
4. महामार्ग वाहतूक पोलीस
5. राज्य राखीव पोलीस दल (SRPF)
6. प्रशिक्षण संचालनालय
7. मोटार परिवहन विभाग
8. राज्य वायरलेस पोलीस
9. लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग (एसीबी)
10. नागरी हक्क संरक्षण

राज्य गुप्तचर विभाग (SID)

- राज्य गुप्तचर विभाग महाराष्ट्र राज्यातून गुप्त माहिती गोळा करतो.
- भारतात राजवटी दरम्यान, 1905 मध्ये **फ्रेझर कमिशनच्या** शिफारशीनुसार या विभागाची स्थापना करण्यात आली, ज्याला नंतर सीआयडी म्हणतात.
- सीआयडी (इंटेलिजन्स) चे मुख्यालय **पुण्यात** होते.
- 1981 मध्ये विभागाची पुनर्रचना करण्यात आली आणि **राज्य गुप्तचर विभाग (SID)** असे नाव देण्यात आले.
- एसआयडी राजकीय, संरक्षण, सांप्रदायिक, कामगार, सुरक्षा धोक्यांशी संबंधित माहिती तसेच कायदा आणि सुव्यवस्थेवर परिणाम करणारे घटक, त्याचा तुलनात्मक अभ्यास, विश्लेषण आणि प्रसार हाताळते.
- प्रमुख: IPS आशुतोष के. डुंबरे

गुन्हे अन्वेषण विभाग (CID), पुणे

- सीआयडी आस्थापनेचे नेतृत्व एका अॅड. पोलीस महासंचालक दर्जाचे अधिकारी करतात. 1905 मध्ये स्थापन झालेली सीआयडी ही महाराष्ट्र राज्याची एक प्रमुख तपास यंत्रणा आहे आणि आर्थिक फसवणुकीसह गंभीर, सनसनाटी आणि गुंतागुंतीचा तपास करत आहे. हे राज्य सरकार, उच्च न्यायालये आणि डीजीपी महाराष्ट्र यांच्याकडून वेळोवेळी सीआयडीकडे सोपवले जातात.

- राज्य सीआयडीचे प्रमुख असलेले अतिरिक्त महासंचालक (एडीजी) अतुलचंद्र कुलकर्णी आता राज्य कारागृह आणि सुधारात्मक सेवांचे प्रमुख असतील. एडीजी रितेश कुमार सीआयडीमध्ये त्यांची जागा घेतील.
 - राज्याच्या सीआयडीचे विशेष महानिरीक्षक प्रवीण साळुंखे यांना एडीजी पदावर बढती देण्यात आली आहे. त्याच्यावर आता विशेष ऑपरेशनची जबाबदारी सोपवण्यात आली आहे. (Source: Hindustan Times)
 - प्रमुख: एडीजी रितेश कुमार*
- * महाराष्ट्र शासनाने निर्णय घेऊन सुद्धा गुन्हे अन्वेषण विभागाच्या संकेतस्थळावर अजूनही ही माहिती अपडेट झालेली नाही. संकेत स्थळावर अजूनही अतुल चंद्र कुलकर्णी यांना प्रमुख दाखवलेले आहे.*

दहशतवाद विरोधी पथक (एटीएस)

- हा विभाग महाराष्ट्र सरकारने दहशतवादाच्या समस्येशी लढण्यासाठी स्थापन केला होता. विभाग महाराष्ट्राच्या कोणत्याही भागात सक्रिय देशद्रोही घटकांची माहिती गोळा करतो आणि त्या माहितीचा अभ्यास करतो.
- हा विभाग IB, RAW इत्यादी केंद्रीय संस्थांच्या समन्वयाने काम करतो.
- एटीएसचे इतर राज्यांतील दहशतवादविरोधी विभागांशीही संबंध आहेत.
- एटीएसचा उद्देश दहशतवादी गट, माफिया आणि इतर संघटित गुन्हेगारी कारवायांवर कारवाई करणे आहे. बनावट चलन आणि अंमली पदार्थांच्या रॅकेटचा पर्दाफाश करण्याची जबाबदारीही एटीएसची आहे.
- प्रमुख: IPS विनीत अग्रवाल

महामार्ग वाहतूक पोलीस

- हायवे ट्रॅफिक पोलिसांचे प्राथमिक उद्दीष्ट नागरिकांच्या सुरक्षिततेची खात्री करताना आणि ड्रायव्हिंग करताना गरजूंना आपत्कालीन मदत पुरवताना रहदारीचा प्रवाह सुधारणे आहे.
- 1948 मध्ये स्थापन झालेल्या राज्य वाहतूक शाखेला (S.T.B) मोटार वाहन कायदा (M.V.A.) आणि मुंबई पोलीस कायदा (B.P.A.) अंतर्गत खटले चालवण्याचा अधिकार देण्यात आला.
- विविध तक्रारींमुळे ते नंतर मार्च 1989 मध्ये विसर्जित करण्यात आले.
- 1992 मध्ये, महामार्गावर डकैती आणि दरोड्यांमध्ये वाढ झाल्यामुळे हायवे सुरक्षा गस्त योजना पुन्हा सुरू करण्यात आली.
- त्यानंतर, पूर्वी पोलीस अधीक्षक अंतर्गत कर्मचारी, नंतर पोलीस उपमहानिरीक्षक (महामार्ग राज्य पोलीस) आणि पोलीस महानिरीक्षकांच्या नियंत्रणाखाली पुन्हा नियुक्त केले गेले, वाहतूक "विभाग प्रमुख" म्हणून घोषित करण्यात आले.

संघटनात्मक संरचना

प्रमुख: श्री भूषण कुमार उपाध्याय (IPS) (ADGP वाहतूक, महाराष्ट्र)

Source: highwaypolice.maharashtra.gov.in

प्रशिक्षण संचालनालय

महाराष्ट्र पोलीस ट्रेनिंग अकॅडमी नाशिक या शहरात आहे.

पोलीस बिनतारी संदेश, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

- पोलीस वायरलेस मेसेजिंग विभागाची स्थापना स्वातंत्र्यपूर्व काळात 1946 मध्ये तत्कालीन मुंबई राज्यात झाली. त्याआधी, राज्य पोलीस दलाकडे स्वतःची स्वयंपूर्ण संपर्क यंत्रणा नव्हती आणि सर्व बाबतीत, पोलीस दलाला दळणवळणासाठी केंद्रीय दूरसंचार विभागावर अवलंबून राहावे लागले.
- उपकरणांच्या अभावामुळे, दुसऱ्या महायुद्धात वापरल्या गेलेल्या जुन्या वायरलेस संचाचा वापर करून महाराष्ट्र राज्य पोलीस विभागाचा वायरलेस कम्युनिकेशन सुरू करण्यात आला. महाराष्ट्र राज्याच्या महानिरीक्षकाचे मुख्यालय पुण्यात असण्याचा प्रस्ताव होता. पोलीस अधीक्षक हे वायरलेस मेसेंजर उपविभागीय प्रमुख होते. त्यानंतर, श्री एस.एम. नाबर यांची तांत्रिक पात्रतेनुसार पोलीस अधीक्षक वायरलेस संदेश या पदावर नियुक्ती करण्यात आली.
- सुरुवातीला, वायरलेस मेसेजिंग सिस्टीम, अमदा फोर्सेसच्या संचालकांनी जारी केलेल्या वायरलेस सेटचा वापर करून सेट केली होती. पुण्यातील लष्कर आणि हवाई दलाच्या वायरलेस कम्युनिकेशन ट्रेनिंग सेंटरमध्ये पोलीस दलातील प्रशिक्षित सैनिकांद्वारे ही प्रणाली चालवली जात होती. दळणवळणाची उपयुक्तता स्पष्ट होताच, जिल्हानिहाय तालुक्यांमध्ये तसेच इतर मोक्याच्या ठिकाणी वायरलेस स्टेशन उभारण्यात आले.
- काही शहरी जिल्हा मुख्यालयांच्या स्थानांसाठी मोबाईल स्टेशन्स देखील स्थापन करण्यात आले, ज्यासाठी प्राप्त वायरलेस साहित्याचा आवश्यकतेच्या दृष्टिकोनातून योग्य बदल करून पुनर्वापर करण्यात आला.
- मजकूर संदेशांच्या देवाणघेवाणीसाठी, संवादाच्या मोर्स पद्धतीचा वापर करणे कंटाळवाणे आहे, जे विश्वसनीय साधन म्हणून उपलब्ध आहे, तसेच कमी वेगाने संप्रेषण आहे. 1988 मध्ये, मायक्रोप्रोसेसरसह ACS (ऑटो कम्युनिकेशन सिस्टीम) प्रणालीचा वापर करून मजकूर संदेशांच्या देवाणघेवाणीसाठी जिल्हा पोलीस मुख्यालय आणि राज्य पोलीस मुख्यालय, मुंबई यांच्यात एक संवाद यंत्रणा स्थापन करण्यात आली. त्यासह, माहितीची देवाणघेवाण खूप वेगाने होऊ लागली.
- मॅन्युअल ऑपरेशन्समुळे जिल्हा स्तरावर, परिमिती पोलीस मुख्यालयात आणि राज्य पोलीस मुख्यालयात मर्यादित ऑपरेशन्समुळे 1990 मध्ये आधुनिक सी-डॉट ऑटोमेटेड टेलिफोन एक्सचेंजची स्थापना करण्यात आली.
- **पुणे** येथे बिनतारी विभागातील अधिकारी/ कर्मचारी याना कमकाजाविषयी प्रशिक्षण देण्यात येते.
- **कार्यालय प्रमुख:** IPS श्री. सुनील रामानंद , अपर पोलीस महासंचालक

लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग (एसीबी)

प्रमुख : IPS रजनिश सेठ, महासंचालक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग

इतिहास :

- 1946:: मुंबई आणि मुफसल (उपनगर) साठी लाच लुचपत प्रतिबंधक शाखा स्थापन.
- 1953: मुंबई आणि मुफसल (उपनगरीय) भागातील शाखा एकत्र करण्यात आल्या.
- 1975: मुंबईतील बॅलार्ड पियर येथे स्वतंत्रपणे लाचखोरी प्रतिबंधक आणि गुप्तचर केंद्र स्थापन करण्यात आले. कार्यालयाची जागा भाड्याने देण्यात आली होती.
- 1992: मध्यवर्ती कार्यालय बॅलार्ड पियर, मुंबई येथून मधू औद्योगिक वसाहत, वरळी, मुंबई येथे स्थलांतरित झाले. त्यावेळी या केंद्राचे "लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग" असे नामकरण करण्यात आले.
- 2011: 1 जून 2011 ला लाच लुचपत प्रतिबंधक विभागाने आपले कार्यालय मधू औद्योगिक वसाहत, वरळी येथून सर पोचखानवाला रोड, वरळी, मुंबई येथे स्वतःच्या स्वतंत्र इमारतीत स्थलांतरित केले.

दृष्टी

भ्रष्टाचारमुक्त राष्ट्राचे ध्येय साध्य करून सरकार आणि समाजाच्या माध्यमातून एक मजबूत भ्रष्टाचारविरोधी संस्कृती निर्माण करून आणि अखंडता आणि पारदर्शकता राखून.

ध्येय

उच्च स्तरावरील व्यावसायिकता, निष्पक्षता आणि प्रामाणिकपणा दाखवून भ्रष्टाचारविरोधी कायद्यांच्या प्रभावी अंमलबजावणीद्वारे भ्रष्टाचाराशी कठोरपणे लढा, नियंत्रण आणि प्रतिबंध.

धोरण

शिक्षण आणि जनजागृती मोहिमेद्वारे भ्रष्टाचार रोखणे. भ्रष्ट कर्मचाऱ्यांविरुद्ध शिस्तभंगाच्या कारवाईद्वारे भ्रष्टाचाराशी लढा आणि प्रतिबंध

लाचलुचपत प्रतिबंधक विभागाची प्रमुख कार्ये खालीलप्रमाणे आहेत

1. भ्रष्टाचार प्रतिबंधक अधिनियम, 1988 च्या कक्षेत येणाऱ्या लाच आणि भ्रष्टाचाराच्या प्रकरणांची चौकशी आणि कसून चौकशी करण्यासाठी बुद्धिमत्ता गोळा करणे.
2. लोकसभेच्या सदस्यांनी प्राप्त केलेल्या आणि सरकारी अधिकारी आणि लोकायुक्त, उपलोकायुक्तांकडून लाच, भ्रष्टाचार, गुन्हेगारी गैरव्यवहार, सरकारी पैशाचा गैरवापर आणि लोनकसेवकांकडून इतर भ्रष्ट कृत्यांशी संबंधित तक्रारींची चौकशी करणे.

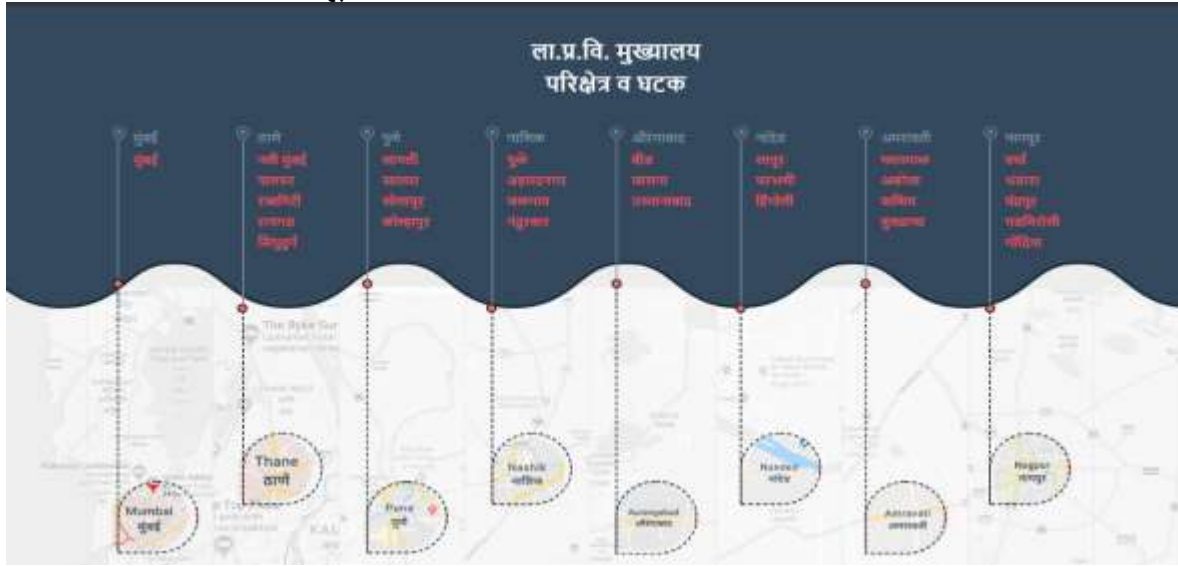
लाचलुचपत प्रतिबंधक विभागात काम करणारे सर्व पोलीस अधिकारी "पोलीस अधिकारी" या पदावर कार्यरत राहतील आणि त्यांना विविध कायद्यांद्वारे निर्धारित केलेले अधिकार असतील.

महाराष्ट्र प्रशासन आदेश, गृह विभाग क्रमांक एसीबी - 3059 -पाच दि. २३ ऑक्टोबर 1961 नुसार, जर लाचलुचपत प्रतिबंधक विभागातील पोलीस उपनिरीक्षक आणि वरिष्ठ पोलीस अधिकारी राज्यातील कोणत्याही ठिकाणी कोणत्याही गुन्हाचा तपास करत असतील, तर त्याला पोलीस स्टेशनचे पोलीस अधिकारी समजले जाईल. पोलीस स्टेशनची मर्यादा. या आदेशाच्या अनुषंगाने, पोलीस उपनिरीक्षक आणि वरील वरील लाचलुचपत प्रतिबंधक विभागात काम करणाऱ्या सर्व पोलीस अधिकाऱ्यांना राज्यात कुठेही गुन्हाचा तपास करताना ठाणे पोलीस अधिकाऱ्यांचे सर्व अधिकार असतील.

लाच लुचपत प्रतिबंधक विभागाचे कार्यक्षेत्र लाच लुचपत प्रतिबंधक विभागाची व्याप्ती बृहन्मुंबई आणि संपूर्ण महाराष्ट्रापर्यंत विस्तारलेली आहे. L.P.V. अधिकाऱ्यांना महाराष्ट्रभरातील पोलीस अधिकाऱ्यांचे अधिकार, कार्ये आणि विशेषाधिकार आहेत. तथापि, प्रशासकीय सोयीसाठी, L.P.V. खालीलप्रमाणे गटबद्ध केले आहे. आणि त्या गटांतील कामगार वर्ग त्यांच्या समोर दाखवलेल्या क्षेत्रात काम करतो.

1. बृहन्मुंबई - बृहन्मुंबई

2. ठाणे गट - ठाणे, पालघर, सिंधुदुर्ग, रायगड,, नवी मुंबई, , रत्नागिरी
3. नाशिक - नाशिक, धुळे, जळगाव, अहमदनगर नंदुरबार
4. औरंगाबाद- औरंगाबाद, बीड, उस्मानाबाद, जालना,
5. पुणे - पुणे, सातारा, सोलापूर, कोल्हापूर, सांगली.
6. नागपूर - नागपूर, भंडारा, वर्धा, चंद्रपूर, गडचिरोली, गोंदिया
7. अमरावती - अमरावती, अकोला, बुलढाणा, यवतमाळ, वाशिम
8. नांदेड - नांदेड, लातूर, परभणी, हिंगोली.

byjusexamprep.com